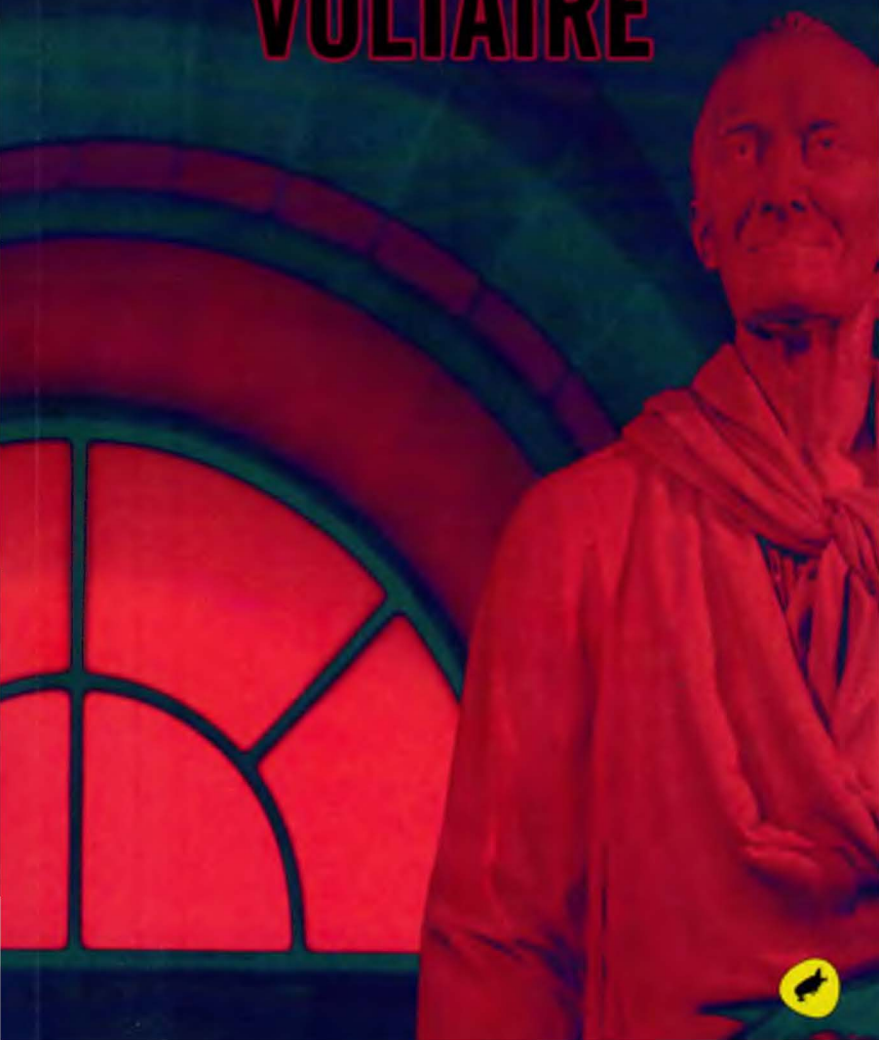

ateizm

VOLTAIRE

ATEİZM

Voltaire

ATEİZM
Voltaire
Türkçesi: İdil Engindeniz
50 sayfa

KAFEKÜLTÜR Yayıncılık © 2013, ZEPLİN
www.kafekitap.com
iletisim@kafekitap.com

KAFEKÜLTÜR Yayıncılık
İslambey Cd. 44/13 34050 Eyüp İstanbul
0212 615 22 99

ISBN: 978-605-5229-96-2

Baskı: Net Kirtasiye Tan. ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.
Taksim Cd. Yoğurtçu Faik Sk. No 3 Taksim Beyoğlu İstanbul

ATEİZM

Voltaire

Türkçesi: İdil Engindeniz

Voltaire

François Marie Arouet (21 Kasım 1694 - 30 Mayıs 1778), Fransız yazar ve filozof. Daha çok mahlası Voltaire olarak tanındı. Fransız devrimi ve Aydınlanma hareketine büyük katkısı oldu. Din ve ifade özgürlüklerinin yanı sıra, insan hakları konusundaki düşünceleri ve felsefi yazıları ile ünlendi.

Eserlerinde kilise dogmaları ve döneminin Fransız kurumlarını yoğun olarak hicvetti.

Zamanının en etkili isimlerinden biri olarak tanındı.

Voltaire Paris'te, 1694'te doğdu. Sekiz yıl boyunca sanat eğitime başladığı Collège Louis-le-Grand'da okudu. Fakat orada "Latince ve aptallıklar" dışında bir şey öğrenmediğini iddia etti.

Mezun olduktan sonra Voltaire edebiyatta kariyer yapmaya başladı. Babası ise oğlunun hukuk eğitimi almasını istiyordu. Bu nedenle Voltaire, Paris'te bir avukatın asistanı olarak çalışıyormuş gibi gözüküp, zamanının büyük bir kısmını hiciv şiirleri yazmaya ayırdı. Babası bunu öğrendiğinde Voltaire'i yine hukuk okumaya gönderdi; yine de Voltaire yazmayı sürdürdü. Sivri dili ile aristokratik ailelerin beğenisini topladı. Kral XV. Louis'nin naibi, Orléans Dükü, II. Philippe'yi konu alan bir yazısı nedeniyle Bastille'de hapsedildi. Oradayken çıkış yaptığı piyesi *Oedipe*'i yazdı ve Voltaire ismini aldı. *Oedipe*'in başarısı Voltaire'i etkili bir isim yapmakla beraber onu Fransız Aydınlanmasına dahil etti. Voltaire'in hazırcevaplılığı ve sivri dili başına bela olmayı sürdürdü. Genç bir asilzadeyi gücendirmesi onun mahkeme dahi olmadan sürgün edilmesine yol açtı. Voltaire'in İngiltere'ye sürgünü, İngiltere'deki düşünsel durum ve yaşadıkları, düşüncelerini büyük oranda etkiledi. İngiliz monarşisinden, ülkenin din ve ifade özgürlüğüne verdiği değerden etkilenen genç yazar, ülkenin yazar ve düşünürlerinden de etkilendi, Shakespeare gibi. Gençlik yıllarından Shakespeare'i Fransız yazarlarına bir örnek olarak görse de, daha sonraları kendini ondan daha büyük bir yazar olarak gördü.

Üç yıllık sürgünden sonra Paris'e döndü ve fikirlerini İngiliz hükümetini konu alan kurgusal bir metinde toplayarak bastırdı; *Lettres*

philosophiques sur les Anglais (İngilizler Hakkında Felsefi Mektuplar). İngiliz monarşisini daha gelişmiş ve insan haklarına daha saygılı görmesi nedeniyle yazıları Fransa'da büyük bir tartışmaya yol açtı ve sonunda öyle bir noktaya gelindi ki yazının kopyaları yakıldı, Voltaire ise Paris'i terk etmeye zorlandı.

Bundan sonra sınırdaki Château de Cirey'e yerleşen Voltaire burada Marquise (Markiz) du Châtelet, Gabrielle Émilie le Tonnelier de Breteuil ile bir ilişkiye başladı. Voltaire ile Markiz 21.000'den fazla kitap toplamışlardır.

Kuşkusuz Voltaire'in 15 yıl süren bu ilişkisi entelektüel gelişimine yardımcı oldu. Yazmaya devam eden Voltaire, *Méropé* gibi oyunları ve bazı kısa öyküleri yayımladı. İngiltere'de geçirdiği zamanda onu en çok etkileyen şeylerden birisi Isaac Newton'ın çalışmalarıdır. Eser ve düşüncelerinde bunun etkileri görülebilir. Markizin ölümünden sonra Voltaire Berlin'e, yakın arkadaşı ve hayranı olan Büyük Frederick'e gitti. Kral zaten onu daha önce ısrarla saraya davet etmişti. Her ne kadar ilk zamanlarda buradaki yaşamı iyi gitse de, zamanla çeşitli zorluklarla karşılaşmaya başladı. Sivri dili ile burada da haksız bulunduğu durumları eleştirdi.

Sonunda kızdırdığı Frederick, Voltaire'in eser kopyalarını yaktı ve onu tutuklattı. Voltaire Paris'e doğru yola çıktı, fakat XV. Louis onun kente girmesini yasaklayınca, Cenevre'ye gitti. Her ne kadar iyi karşılansa da tiyatro performansları yasaklayan Cenevre yasaları Voltaire'nin *Candide, ou l'Optimisme* (Candide, veya İyimserlik) isimli eserini yazmasına ve kenti terk etmesine neden oldu. Bu eser Gottfried Leibniz'in felsefesinin hicviydi. Bugün Voltaire'in en tanınmış eseri *Candide*'dir. Ferney'de malikâne aldı ve 1778'deki ölümüne kadar burada yaşadı.

Ateizm

I

Çoğu kez ateizmle putperestlik arasında yapılan kıyaslamaya dair

Bana öyle geliyor ki, *Dictionnaire encyclopédique* eserinde adı geçen Cizvit Richeome'un ateistlerle putperestlere ilişkin düşüncesi gerektiğince güçlü biçimde çürütülmemiştir; öyle ki Aziz Thomas, Nazianza'lı Aziz Gregorius, Aziz Cyprianus ve Tertullianus'un bir zamanlar hayli desteklemiş oldukları ve Arnobius'un putperestlere "tanrılarınızı hoş görüyoruz diye bizi ayıpladığınız için yüzünüz kızarmıyor mu? Ve onlara alçakça eylemler yakıştırmak yerine hiçbir Tanrı'ya inanmamak daha doğru değil mi?" derken çok güçlü şekilde ortaya koyduğu ve çok daha eskiden "Plutharkhos kararsız, öfkeli, kinci insanın tekidir, denmesindense Plutharkos diye biri yoktur," denmesini yeğlediğini söyleyen Plutharkos'un yerleştiği ve nihayet Bayle diyalektiğinin tüm çabalarıyla güçlendirdiği düşüncedir burada sözü edilen.

Cizvit Richeome tarafından oldukça göz kamaştırıcı biçimde ortaya çıkarılan ve Bayle'in de değerlendirme tarzıyla daha da doğruladığı tartışmanın özü işte budur.

“Bir evin kapısında iki kapıcı var. Onlara 'Efendinizle konuşabilir miyiz?' diye soruluyor. Biri 'evde yok' diyor, diğeryse 'evde, ama kendi isteklerinin yerine getirilmesinden başka bir şey yapmamış olanları mahvetmek için sahte para ve anlaşmalar, hançer ve zehirler hazırlamakla meşgul,' diyor. Ateist, bu kapıcılardan ilkinе, putperest ise ikincisine benziyor. Putperestin ateistten daha ağır biçimde tanrısallığı küçük düşürdüğü açıkça görülüyor.

P. Richeome ve hatta Bayle'in izniyle, meselenin hiç de böyle olmadığını söyleyelim. Birinci kapıcının ateistlere benzemesi için 'efendim evde yok' yerine 'benim hiç efendim yok; efendim olduğunu ileri sürdüğünüz biri hiç var olmamıştır; beyefendinin zehir hazırlamakla, hançer bilemekle uğraştığını söyleyen arkadaşım budalanın tekidir. Dünyada böyle bir adam yoktur,' demesi gerekirdi.

Richeome'un çok kötü bir biçimde akıl yürüttüğü görülüyor. Bayle de, biraz dağınık olan söylevinde, Richeome'a konu hakkın-

da kendisini yanlış yorumlama onurunu verecek kadar kendini unutmuştur.

Plutharkos ise, onun geçimsiz bir adam olduğunu öne sürenlere karşı Plutharkos diye birinin olmadığını söyleyenleri yeğleyerek kendini daha iyi ifade etmişe benziyor. Onun var olmadığını söylemişlerse bu aslında onu ne ilgilendirir? Şerefini karalamaları onun için çok daha önemlidir. Yüce Varlık'a gelince iş değişir.

Plutharkos ele alınması gereken asıl konuya daha değinmiyor. İnkâr edenle özünü bozandan hangisinin Yüce Varlık'a karşı daha büyük günah işlediğini bilmek söz konusu olmadığı gibi vahiy olmadan, insanların onun hakkında söylediği boş sözlerden dolayı Tanrı'ya karşı günah işlenip işlenmediğini bilmek mümkün değildir.

Filozoflar bunu düşünmeyip, Tanrı'nın kendine duyulan minneti kışkandığını, öfkeli olduğunu, öç almayı sevdiğini varsayarak ve parlak sözler içeren simgelerini gerçek düşüncelermiş gibi ele alarak, neredeyse her zaman bayağı düşüncelere kaptırıyorlar kendilerini. Tüm evreni ilgilendiren konu, hiçbir Tanrı'nın varlığını kabul etmemektense, saklanan iyilikleri ödüllendiren ve gizli suçları cezalandıran, ödüllendirici ya da öç alıcı bir Tanrı'nın varlığını

kabul etmenin tüm insanlığın yararı için daha iyi olup olmadığını bilmektir.

Bayle, mitolojinin ilkçağ tanrılarına yüklediği rezillikleri anlatacağım diye bitkin düşüyor, karşıtları hiçbir anlam taşımayan basmakalıp sözlerle ona yanıt veriyor. Bayle'in yandaşları ve karşıtları neredeyse hiç karşı karşıya gelmeden çekişmişlerdir. Hepsi de, Jüpiter'in zina yaptığı, Venüs'ün iffetsiz, Merkür'ünse düzenbaz olduğunda uzlaştı, ama bana öyle geliyor ki, asıl dikkate alınması gereken şey, Eski Roma'nın dinini Ovidius'un *Dönüşümler*'inden ayırt etme gerekliliği idi. Ne onlarda ne de Eski Yunan'da, düzenbaz Merkür'e, iffetsiz Venüs'e, zinacı Jüpiter'e adanmış tapınakların asla olmadığı açıkça bellidir.

Romalıların *Deus optimus, maximus* dedikleri o çok iyi, çok büyük Tanrı, ne Clodius'u Sezar'ın karısıyla yatmaya ne de Sezar'ı kral Nicomedius'un oğlanı olmaya özendiriyordu.

Cicero, masalda her ne kadar Verres'in Apollon'un ineklerini çaldığı anlatılıyorsa da, Merkür'ün onu Sicilya'yı çalmaya özendirdiğini hiç söylemiyor. Eskilerin asıl dini *çok iyi, çok doğru* olan Jüpiter'di ve ikinci sınıf tanrılar yalan yere yemin etmenin cezasını cehennemlerde veriyordu. Romalılar

da çok uzun süre, yeminlerine en sofulukla bağlı kalanlar oldular. O halde din Romalı-lar için çok yararlı olmuştur. Leda'nın iki yumurtasına, Inachus'un kızının ineğe dö-nüşmesine, Apollon'un Hyacinthos'a âşık olduğuna inanmaları onlara hiç emredil-memişti.

Bu yüzden, Numa'nın dininin Tanrı'yı leke-lediği söylenmemelidir. Uzun süre bir ku-runtu hakkında çekişildiği görülüyor ki bu da fazlasıyla sık rastlanan bir şeydir.

Sonra, ateist bir halkın varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği soruluyor. Bana göre, tam olarak halkla halkın üstünde kalan bir filo-zoflar topluluğunu birbirinden ayırt etmek gerek. Her ülkede halkın kendinden daha güçlü bir dizgine ihtiyaç duyduğu bir ger-çek ve Bayle de, eğer beş-altı yüz köylüyü yönetecek olsaydı onlara ödüllendirici ve öç alıcı bir Tanrı'yı ilan etmesi isabetsiz olmayacaktı, ama Bayle, zengin, rahatını seven, tüm toplumsal erdemleri özellikle de dostluğu yücelten, kamu işlerinin sıkıntı ve tehlikesinden kaçan, nihayetinde de rahat ve masum bir hayat süren Epikürosçulara bundan söz etmezdi. Bana öyle geliyor ki, toplum ve politikayla ilgilenmeye gelince çekişme bitmiş olur.

Bütünüyle ilkel topluluklar için, onların ne ateist ne de teistler arasında sayılamayacağı zaten söylendi. Onlara inandıklarını sormak, Aristoteles mi yoksa Democritos yan-daşı mı olduklarını sormakla birdir, onların bir şeyden haberi yoktur, Aristoculardan daha ateist değillerdir.

Ama ısrarla denilebilir ki, toplum halinde yaşıyorlar ve tanrıları da yok, demek ki dinsiz de toplum olunabilirmiş.

Bu durumda ben, kurtların da toplu halde yaşadığını ve bunun bir toplum değil, ancak yamyamların bir araya gelmesi olduğu yanıtını vereceğim ve eğer toplumunuzdan birine borç vermiş olsaydınız, ne borçlunuzun, ne avukatınızın ne noterinizin ne de yargıcınızın Tanrı'ya inanmamalarını ister miydiniz diye size soracağım.

II

*Yeni ateistler. Tanrı'ya inananların
nedenleri*

Bizler akıllı varlıklarız ve akıllı varlıklar da kaba, kör, duyarsız bir varlık tarafından yaratılmış olamaz. Newton'ın fikirleriyle katır pisliği arasında kesinlikle bir fark vardır. Demek ki Newton'ın akıllı başka bir akıldan geliyordu. Güzel bir makine gördüğümüzde, iyi bir makinistin olduğunu ve bu makinistin de mükemmel bir sağduyusu olduğunu söyleriz. O halde, dünyada, neresinde olursa olsun hayran olunası bir akıl var. Bu delil eskidir ve en kötüsü de değildir.

Tüm canlı bedenler, mekânîk yasalarına göre hareket eden kaldıraç ve makaralardan, hidrolik yasalarının aralıksız dolaştırdığı sıvılardan oluşur ve tüm bu varlıkların organizasyonlarıyla hiçbir bağlantısı olmayan hisleri olduğu düşünüldüğünde insan şaşkınlık içinde kalır.

Gökcisimlerinin hareketi, bizim küçük yer-küremizin güneşin çevresinde dönmesi, her

şey, en derin matematik yasalar gereğince meydana gelir. Tüm bu yasalardan birini bile bilmeyen, hayalperest ve güzel konuşan, dünyanın dörtgen, suyun da dik üçgen temellerde kurulu olduğunu, sadece beş kurallı cisim olduğundan, ancak beş dünya olabileceğini söyleyen o tuhaf Platon, küresel trigonometriyi bile bilmeyen Platon, nasıl olmuş da bunun yanı sıra yaratıcı bir aklın var olduğunu sezebilecek ve Tanrı'yı *ebedi geometrici* ilan edebilecek kadar güzel bir dehaya, üstün bir içgüdüye sahip olabilmiş? Spinoza bile bunu itiraf eder. Bizi kuşatan ve her yandan sıkıştıran bu gerçekliğe karşı çabalamak olanaksızdır.

Ateistlerin ileri sürdüğü nedenler

Bununla birlikte ben, hiç de yaratıcı bir akıl olmadığını ve gördüğümüz her şeyi, hepimizi, hareketin kendi kendine oluşturduğunu söyleyen dikbaşlılar tanıdım. Onlar çekinmeden şöyle der: var olabildiğine göre demek ki bu evrenin oluşması mümkünmüş. O halde hareketin onun düzenini oluşturması da mümkünmüş. Yalnızca dört gökcismi, Mars, Venüs, Merkür ve Dünya'yı ele alın: Önce, bütün geri kalanı bir tarafa bırakarak sadece onların bulunduk-

ları yerleri düşünelim ve onları sadece hareketin yerli yerine koyabilmesi için kaç olasılık olduğunu görelim. Bu düzende, ancak yirmi dört olasılık var yani bu gezegenlerin birbirlerine göre bulundukları yerde bulunamayacaklarına bahse girmek için bir karşı yirmi dört olasılık vardır. Bu dördünün yanına Jüpiter'i de ekleyelim: Jüpiter, Mars, Venüs, Merkür ve Dünya'mızın gördüğümüz yerlerde bulunmayacaklarına ilişkin sadece bire karşı yüz yirmi olasılık olacaktır.

Nihayet onlara Satürn'ü de ekleyin. Bu altı büyük gezegeni uzaklıklarına göre aralarında korudukları mesafeye sokmak için bire karşı yedi yüz yirmi olasılık olacaktır. O halde tek başına hareketin, yedi yüz yirmi fırlatmada bu başlıca altı gezegeni düzenlerine koyduğu kanıtlanmış oluyor.

Daha sonra bütün ikincil gökcisimlerini, onların tüm düzenlerini, tüm hareketlerini ve tümünde ortaya çıkan, yaşayan, hissedilen, düşünen, hareket eden varlıkları ele alın, tek yapacağınız olasılıkların sayısını artırmak: bu sayıyı bütün sonsuzluk içinde acizliğimizin sonsuz dediği sayıya ulaşana dek çoğaltın. Salt hareketle, dünyanın olduğu haliyle oluşumundan yana daima tek bir birim çıkacaktır. Hatta sonsuzluk içinde

böyle bir düzenlemenin meydana gelmesi kaçınılmazdır. İşte böylece, salt hareketle dünyanın olduğu haliyle oluşması sadece olası değil sonsuz bileşimlerden sonra başka türlü olmasına da olanak yoktu derler.

Yanıt

Tüm bu varsayım iki nedenden ötürü bana hayal mahsulü görünüyor: Birincisi, bu evrende akıllı varlıklar olduğu ve sağduyuyu salt hareketin oluşturabileceğini kanıtlamayacağınız; ikincisiyse, aciz itirafınıza göre, bire karşı sonsuz olasılıkla yaratıcı, akıllı bir nedenin evreni canlandırdığı. Oysa insan sonsuzluk karşısında tek başına ne kadar da zavallıdır.

Spinoza bile bu akıllı kabul ediyor; bu onun sisteminin temelidir. Onu okumadıysanız okumalısınız. Ne diye ondan daha uzağa gitmek, budalaca bir böbürlenmeyle o zayıf aklınızı Spinoza'nın bile inmeye cesaret edemediği bir uçuruma yuvarlamak istiyorsunuz? Bir gezegenin dönüş karesinin diğer gezegenlerin dönüş karesine olan orantısını, o gezegenin uzaklık kübünün ötekilerin diğerlerinin ortak merkeze olan uzaklıklarının kübüne olan orantısına her zaman eşit kılan kör bir nedendir, demek ne büyük bir

deliliktir, iyice anlıyor musunuz? Ya cisimler iyi birer geometricidir ya da ebedi geometrici onları düzenlemiştir.

Ama o ebedi geometrici nerede? Hiçbir yer kaplamadan bir yerde midir yoksa her yerde mi? Bunu bilmiyorum. Her şeyi kendi özünden mi düzenlemiştir? Bunu da bilmiyorum. Niceliksiz ve niteliksizce engin bir varlık mıdır? Bundan da haberim yok. Tüm bildiğim dürüst olmak ve ona tapmak gerektiğidir.

Yeni bir ateistin yeni itirazı

Hayvanların organları gereksinimlerine uygun yaratılmış denilebilir mi? Bu gereksinimler nelerdir? Korunma ve üreme. Oysa, rastlantının oluşturduğu o sonsuz bileşimlerden yalnız yiyip içmelerine ve türlerini çoğaltmaya özgü organları olan bileşimlerin kalmış olmasına şaşmak mı gerek? Tüm diğerleri zorunlu olarak yok olmadılar mı?

Yanıt

Lucretius'tan sonra sık sık yinelenen bu sözler insana verilmiş akıl ve hayvana verilmiş duyumla oldukça çürütülmüştür. Rastlantının oluşturduğu bileşimler bu du-

yumu, bu akıllı meydana getirmiş olabilir mi? Evet, hayvanların organları anlaşılmasın bir ustalıkla bütün gereksinimlerini karşılamak için yaratılmıştır kuşkusuz ve sizin bunu yadsıyacak cesaretiniz bile yok. Bundan artık söz etmiyorsunuz. Doğanın karşınıza çıkardığı bu kanıta verecek yanıtınız olmadığını biliyorsunuz. Bir sinek kanadının, bir sümüklüböceğin organlarının düzeni sizi şaşkına çevirmeye yeter.

Maupertius'un itirazı

Yeni fizikçiler bu sözde kanıtları geliştirmekten başka bir şey yapmamış, çoğu zaman işi kılı kırk yarmaya, edepsizliğe dek vardırırmışlardır. Tanrı'yı gergedanın derisinin kıvrımlarında bulmuşlar, pekâlâ da aynı hakla kaplumbağanın kabuğu yüzünden varlığını yadsıyabilirlerdi.

Yanıt

Bu nasıl bir akıl yürütme? Kaplumbağa da, gergedan da tüm o çeşit çeşit türler de, sonsuz değişiklikleriyle varlıklarının korunması, soylarının üremesi ve ölümü olan aynı nedeni, aynı maksadı, aynı niyeti kanıtlar. Birlik bu sonsuz çeşitlilik içindedir; kabuk

da deri de buna tanıklık etmektedir. Nasıl! Kabuk deriye benzemiyor diye Tanrı'yı inkâr mı edeceğiz? Ve gazeteciler de kalkmışlar Newton'dan, Locke'den, her ikisi de ne yaptıklarını ne söylediklerini bilerek Tanrı'ya tapan bu iki adamdan esirgedikleri övgüleri bu saçmalıklara bol keseden dağıtmışlar.

Maupertius'un itirazı

Yılanın oluşumundaki güzellik ve uygunluk neye yarar? O halde en azından susalım ve sadece yaptığı kötülüklerle tanıdığımız bir hayvana hayran olmayalım.

Yanıt

Onun yararını mademki benden çok bilmiyorsunuz o halde susun ya da sürüngenlerde her şeyin hayran olunacak denli orantılı olduğunu itiraf edin.

Tıpkı sizin gibi zehirlileri de var. Burada tek sözünü ettiğimiz, yılanları, dört ayaklıları, kuşları, balıkları ve iki ayaklıları meydana getiren o şaşılacak ustalıktır. Bu ustalık besbelli. Neden yılanın zarar verdiğini soruyorsunuz. Ya siz neden o kadar çok ke-re zararlı oldunuz? Bir filozof için suçların

en büyüğü olan zulmü neden yaptınız? Bu başka bir sorun, bu hem maddi hem ahlaki bir kötülük sorunudur. Uzun süredir neden bu kadar yılan ve yilandan bile kötü adam var diye soruluyor. Eğer sineklerin kafası çalışsaydı örümceklerin varlığından dolayı Tanrı'ya şikâyet ederlerdi, ama masalda Minerva'nın Arakhne hakkında söylediği gibi, onların da ağlarını pek güzel ördüklerini itiraf ederlerdi.

O halde, Spinoza'nın bile kabul ettiği, tanımlanması olanaksız bir aklın varlığını tanımak gerek. Onun gezegenlerde olduğu kadar en aşağılık böcekte bile görüldüğünü kabul etmeli. Maddi ve manevi kötülüğe gelince, ne demeli ve ne yapmalı? Birini yaratan diğerine de izin veren Tanrı'ya taparak maddi ve manevi iyilikle avunmalı.

Bu maddeye ilişkin bir söz daha. Ateizm bazı akıllı insanların, boş inançlar da aptalların kusurudur, ama ya düzenbazlar, onlar nedir? Sadece düzenbaz.

Şimdi yapabileceğimizin en doğrusu olduğuna inandığımız şey, buraya M. de Trawsmandorf diye birinin bulmuş olduğunu öne sürdüğü, *Üç Düzenbaz* adlı ateist bir kitap nedeniyle oluşturulan Hıristiyan dize-lerini kopyalamak.

III

*Haksız suçlamalar ve
Vanini'nin aklanması üzerine*

Eskiden bir sanatta bir sırra sahip olan herhangi bir kişi büyücü gibi görülmek tehlikesiyle karşı karşıya kalırdı, her yeni mezhep gizli törelerinde çocukları boğazlamakla suçlanırdı ve sklastığın dilinden uzaklaşan her filozof bağnaz ve düzenbazlarca ateist olmakla suçlanır ve budalalarca mahkûm edilirdi.

Anaksagoras güneşin, dört atlı arabasının üstündeki Apollon tarafından yönetilmediğini ileri sürmeye cüret eder, ateist ilan edilir ve kaçmak zorunda kalır.

Aristoteles, bir rahip tarafından ateistlikle suçlanmış ve suçlayıcısını cezalandırtamamayaarak Khalkis'e geri çekilmiştir, ama Sokrates'in ölümü Yunan tarihindeki en iğrenç yandır.

Aristophanes (yorumcularının Sokrates'in de Yunanlı olduğunu düşünmeyerek sırf Yunanlı diye hayran oldukları bu adam)

Atinalıları, Sokrates'i bir ateist olarak görmeye ilk alıştıran kişi oldu.

Ne komik ne şair olan bu komik şairin Saint-Laurent panayırında masallarını oynatmasına izin verilmezdi. O bana Plutharkos'un anlattığından da aşağı ve aşağı görünüyor. İşte Plutharkos'un bu soy-tarı adam hakkında söyledikleri: "Aristophanes'in dili o zavallı şarlatanlığının izini taşır. Bunlar en aşağılık ve en tiksindirici nüktelerdir. Halk bile ondan hoşlanmaz, hele onurlu ve akli başında kişiler ona dayanamaz. Kendini beğenmişliği çekilir gibi değildir ve iyi insanlar onun kötü yürekliliğinden nefret eder."

Bu arada şunu da vurgulamalı: Sokrates hayranı Mme Dacier'nin beğenmeye cüret ettiği bu Tabarin imiş. Yunanistan'ın en erdemli insanını alçak yargıçlarca yok ettiren zehri çok önceden hazırlayan işte bu adamdır.

Atinalı deri işçileri, kunduracılar, terziler, Sokrates'i bir sepet içinde havaya yükselmiş, Tanrı diye bir şey olmadığını söylerken, felsefe dersi verdiği sırada bir cübbe çaldığını övünerek anlatırken gösteren bir güldürüyü alkışlamıştır. Yetersiz yönetimi alçakça aşırılıklara izin veren böyle bir ulus başlarına geleni, Romalıların ve bugün

de Türklerin kölesi olmayı hak etmiştir. Yunanların eskiden barbar olarak adlandırdığı ve bugün onları koruyan Ruslar, ne Sokrates'i zehirler ne de Alcibiades'i ölüme mahkûm ederdi.

Roma Cumhuriyeti'yle aramızdaki tüm zaman mesafesini aşalım. Yunanlardan daha bilge olan Romalılar düşüncelerinden dolayı hiçbir filozofa baskı yapmamıştır. Roma İmparatorluğu'nun ardından gelen barbar toplumların hiçbirinde böyle olmamıştır. Papalarla tartışan imparator II. Frederic hemen ateistlikle ve şansölyesi De Vineis'le beraber *Üç Düzenbaz* adlı kitabın yazarı olmakla da suçlanmıştır.

Bizim büyük şansölyemiz L'Hospital de zulüme karşı olduğunu ilan ettiğinde hemen ateistlikle suçlanmıştır, *Homo doctus, sed verus atheus*. Yani Aristophanes, Homeros'tan ne denli aşağıysa, kendisi de Aristophanes'den o denli aşağı olan, adı bağnazlar arasında bile gülünç hale düşen Cizvit Grasse, her yanda ateistler görür ve öfkелendiği herkesi böyle ilan eder. Théodore de Bèze'e ateist der, Vanini hakkında da halkı yanlış yola sürükleyen odur. Vanini'nin mutsuz sonu bizde Sokrates'inki kadar nefret ve acıma uyandırmıyor, çünkü Vanini değersiz, yabancı bir bilgeden başka

bir şey değildi, ama ne olursa olsun Vanini öne sürüldüğü gibi bir ateist değil aksine tam bir dindardı.

O, mesleği vaizlik ve tanrıbilimcilik olan, nitelikler ve tümeller ve *utrum chimera bombinans in vacuo possit comedere secundas intentiones* şeklinde açıklanan düşünceye ilişkin son derece kavgacı, Napoli'li zavallı bir rahipti. Öte yandan ateizm yönü yoktu. Tanrı anlayışı, en sağlam, en kabul görmüş tanrıbilime dayanıyordu. “Tanrı kendinin hem ilkesi hem sonucudur, ikisinin de babasıdır, ne birine ne de diğerine ihtiyacı vardır; zaman içinde olmadan sonsuzdur, hiçbir yerde olmadan her yeredir. Onun için ne geçmiş ne gelecek vardır. O her yerde ve her şeyin dışındadır. Her şeyi yönetir ve her şeyi o yaratmıştır; hiç değişmez, iktidarı kendi arzusudur vs.” Bu düşünceler pek felsefi değildir, ama en kabul görmüş tanrıbilime ilişkindir.

Vanini, Platon'un İbn Rüşd tarafından izlenen, Tanrı'nın en küçüğünden en büyüğüne kadar bir varlıklar zinciri yarattığı, bu zincirdeki son halkanın kendi ebedi tahtına bağlı olduğu yolundaki o güzel düşünceyi yenileştirmekle övünüyordu. Düşünce aslında gerçekliğinden daha yüce, ama aynı

zamanda da varlık yokluktan ne kadar uzaksa ateistlikten da o kadar uzak.

Fikir tartışmaları yapmak ve zengin olmak için yola çıktı, ama ne yazık ki tartışma zengin olmanın karşıtı bir yoldur; insan karşılaşıp tartışmaya giriştiği bilgelerin ve bilgilerin sayısı kadar da uzlaşması mmkn olmayan düşmanlar edinir. Vanini'nin başına gelen felaketin bundan başka bir kaynağı yoktur. Tartışmalardaki ateşliliği ve kabalığı bazı tanrıbilimcilerin nefretini kazanmasına yol açtı ve Francon ya da Franconi adlı biriyle kavga çıkarınca düşmanlarının dostu olan bu adam onu ateizmi öğreten bir ateist olmakla suçladı.

Bu Francon ya da Franconi birkaç tanığın da yardımıyla, iddia ettiğinde direnme barbarlığını gösterdi. Suçlu sandalyesindeki Vanini'ye Tanrı'nın varlığına dair ne dřsndėėi sorulduğunda o Kilise'yle birlikte l Tanrı'ya taptığını söyledi. Yerden bir saman alarak "bir yaratanın varlığını kanıtlamak için řu saman p yeter" dedi. Bunun üstüne de bitkiler ve hareket ve yüce bir varlığın, onsuz ne hareket ne de canlanma olacak bir varlığın zorunluluğuna dair güzel bir konuşma yaptı. O sırada Toulouse'da bulunan başkan Grammont bu söylevi, bugün oldukça unutulmuş olan

Fransa Tarihi adlı eserinde aktarır ve aynı Grammont, akıl almaz bir önyargıyla Vanini'nin tüm bunları içten gelen bir inançla değil de daha çok kendini göstermek ya da korkudan söylediğini ileri sürer. Başkan Grammont'un hiç acımaksızın ulu-orta vardığı bu yargı neye dayanabilir? Vanini'nin yanıtı üzerine elbette kendisini ateizm suçlamasından aklamaları gerekirdi, ama ne oldu? Bu zavallı yabancı rahip aynı zamanda tıpla da uğraşıyordu: evindeki su dolu bir kap içinde canlı kocaman bir kurbağa bulundu ve onun büyücü olduğunu iddia etmekten çekinmediler. Onun taptığı Tanrı'nın bu kurbağa olduğunu öne sürdüler, yanıtlar yerine itirazları kabul edip, birkaç şüpheli cümleyi kötü niyetle yorumlayıp, masum bir ifadeyi zehirleyerek kitaplarındaki birçok bölüme, çok bayağı ve geniş, dine aykırı bir anlam yüklediler. Nihayet, ona zulmeden bu nifak, yargıçlardan bu zavallıyı ölüme mahkûm eden bir yargı çıkardı.

Bu ölümü haklı göstermek için bu zavallıyı elbette en korkunç şeylerle suçlamak gerekiyordu. Minime rahibi ve minnacık Mersenne, çılgınlığını Vanini'nin tüm ulusları ateizme yöneltmek için Napoli'den on iki havarisiyle yola çıktığını söyleyecek

denli sürdürdü. Ne acınası bir durum! Yoksul bir rahibe nasıl on iki adam eşlik edebilir? On iki Napolili adamı, hayatlarını tehlikeye atarak böyle iğrenç, insanı isyan ettiren bir inanışı her tarafa yaymak için bu kadar masraflı bir yolculuğa çıkmaya nasıl kandırmış olabilirdi? Bir kral dahi ateizmin on iki vaizcisini parayla satın alacak denli güçlü müdür? Rahip Mersenne'den önce kimse bu kadar saçma bir iddia öne sürmemişti, ama ondan sonra bu saçmalık yinelendi, gazeteler, tarih sözlükleri onunla kirletildi ve sıradışılığı seven dünya da hiç incelemeden bu masala inandı.

Bayle bile *Çeşitli Düşünceler* adlı eserinde Vanini'den bir ateist olarak söz eder. Bir Ateist toplumun sürdürülebileceğine dair paradoksunu bu örneğe dayandırır. Vanini'nin çok düzgün alışkanlıkları olan bir adam olduğunu, felsefi görüşüne kurban gittiğini söyler. Aynı zamanda bu iki noktada da yanılıyor: Rahip Vanini, Erasmus'a öykünerek yazdığı *Diyaloglar* adlı eserinde Isabelle adlı bir metresi olduğundan söz eder. Davranışlarında olduğu gibi yazılarında da özgür bir adamdı, ama hiç de ateist değildi.

Ölümünden yüzyıl sonra bilge La Groza ile Philaletes adını alan başka bir bilge onu

temize çıkarmak istedi, ama hiç kimse kötü bir yazar olan talihsiz bir Napolilinin anısıyla ilgilenmediğinden hemen hemen kimse bu savunmaları okumuyor.

Garasse'dan daha bilge ve ataklıkta da ondan geri kalmayan Cizvit Hardouin, *Athei detecti* adlı kitabında Descartes, Arnauld, Pascal, Malebranche'ları ateizmle suçluyor, ama neyse ki onların sonu Vanini gibi olmadı.

IV

Bayle tarafından ortaya atılan ahlaki soruna, bir *ateist toplumunun sürdürülüp sürdürülemediği* sorusuna dair görüşlerimiz söyleyelim. Öncelikle, bu konuda tartışmaya giren kişilerin içine düştükleri büyük çelişkinin ne olduğunu vurgulayalım: Bayle'in fikrine büyük bir tutkuyla karşı çıkanlar. Ateist bir toplumun olabilirliğini en büyük hakaretlerle yadsıyanlar, aynı ateşlilikle ateizmin Çin devletinin dini olduğunu varsaydı.

Çin devleti hakkında oldukça yanıldıklarına kuşku yok. Tek yapmaları gereken bu dev ülkenin imparatorlarının buyruklarını okumaktı. Bu buyrukların birer vaaz niteliğinde olduğunu ve ülkenin her yanında yöneten, öç alan, ödüllendirici bir üstün varlıktan söz edildiğini görecektlerdi.

Ama onlar aynı zamanda ateistlerden oluşan bir toplumun varlığının olanaksızlığı hakkında da yanılmıştı ve Bayle de davasını zaferle sonuçlandırarak, göze çarpan bir örneği nasıl olmuş da unutabilmiş bilmiyorum.

Bir ateist toplum neden olanaksız görünüyor? Dizginlenmeyen insanların hiçbir zaman bir arada yaşayamayacaklarına, gizli suçlara yasaların hiçbir şey yapamayacağına, insan adaletinden kaçan kötülerini bu ya da öteki dünyada cezalandıracak öç alıcı bir Tanrı'nın gerekliliğine karar verildiğinden.

Musa'nın yasalarının insanlara gelecek hayattan söz etmediği, ölümden sonra cezalarla hiç korkutmadığı, ilk Yahudilere ruhun ölümsüzlüğü hakkında hiç söz etmediği doğrudur, ama ateist olmaktan ve Tanrı'nın öcünden kurtulabileceklerini sanmanın çok uzağında olup insanlar içinde en dindar olanlardı. Yalnız ebedi bir Tanrı'nın varlığına inanarak kalmayıp bu Tanrı'nın aralarında bulunduğu inanıyorlar, kendilerinin, eşlerinin, çocuklarının, dört nesil sonrasına kadar torunlarının da Tanrı tarafından cezalandırılacağını düşünerek korkudan titiyorlardı ki bu çok güçlü bir dizgindi.

Ama kâfirlerin birçok mezhebinin dizgini yoktu, kuşkucular her şeyden kuşkuluyor, akademisyenler hemen her şeyi yargılıyor, Epikürosçular da Tanrı'nın insani işlere karışmayacağı kanısındaydı ve içten içe de hiçbir Tanrı'yı kabul etmiyorlardı. Ruhun

bir varlık değil de bedenle birlikte doğup onunla birlikte ölen bir yeti olduğuna inanıyorlardı. Bu yüzden de ahlak ve onurdan başka dizginleri yoktu. Romalı senatör ve şövalyeler gerçekten de ateistti, çünkü tanrılardan korkmayan, onlardan bir beklediği olmayanlar için onlar yoktu. Roma senatosu Sezar ve Cicero zamanında gerçekten bir ateist topluluktu.

O büyük konuşmacı, Cluentius için verdiği söylevde toplanmış olan bütün senatoya şöyle dedi: “Ölüm ona ne kötülük yaptı? Biz o saçma cehennem masallarına inanmıyoruz: ölüm ondan neyi aldı? Acılardan başka hiçbir şeyi.”

Catiline’nin dostu olan Sezar, Cicero’ya karşı dostunun hayatını kurtarmak isterken, bir suçluyu öldürmenin hiç de onu cezalandırmak olmadığını, ölümün bir şey olmadığını, yalnızca acılarımızın sonu olduğunu, kaçınılmazdan ziyade mutlu bir an olduğunu ileri sürmüyor mu? Cicero ve bütün senato da bu nedenleri kabullenmiyor mu? O halde, bilinen evrenin fatihleri ve kanun koyucuları, tanrılardan hiç korkuları olmayan, gerçek ateistlerdi.

Bayle daha sonra putperestliğin ateistlikten daha tehlikeli olup olmadığını, Tanrı’ya hiç inanmamanın onun hakkında yakışsız

kanılar beslemekten daha büyük bir suç olup olmadığını inceler; bu açıdan Plutharkos gibi düşünmektedir. Kötü bir kaniya sahip olmaktansa hiçbir kaniya sahip olmamak daha iyidir, ama Plutharkos buna gücenmesin, Yunanlar için Ceres, Neptün ve Jüpiter'den korkmak hiçbir şeyden korkmamaktan hayırlıydı. Yeminlerin kutsal olması gerektiği açıktır ve yalan yere yemin edebileceklerini düşünenlerden çok, yalan yere yemin etmenin cezası olacağını inananlara güvenilmeli. Uygar bir kentte hiç olmamasındansa bir dinin olması elbette çok daha yararlıdır.

Bu durumda, öyle görünüyor ki Bayle hangisinin daha tehlikeli olduğunu incelemeliydi, bağnazlık mı ateizm mi. Bağnazlık kuşkusuz bin kez daha beterdir, çünkü ateizm insana kanlı tutkular esinlemez oysa bağnazlık esinler; ateizm ağır suçlara karşı çıkmaz, ama bağnazlık ağır suç işler. *Commentarium rerum Gallicarum*'un yazarıyla birlikte, şansölye L'Hospital'in ateist olduğunu varsayalım, ama o yalnız iyi yasalar çıkardı, yalnız ılımlılık ve uzlaşma öğütleri verdi, oysa bağnazlar Aziz Bartholomeos kıyımlarını yaptı. Hobbes'a ateist denildi, ama o masum ve dingin bir hayat sürdürdü; onun çağdaşı bağnazlarsa İn-

giltere'yi, İskoçya'yı, İrlanda'yı kana buladı. Spinoza yalnızca bir ateist değildi aynı zamanda ateizm dersi de verirdi, ama Barneveldt'in kitabına uydurulup öldürülmesinde elbette onun parmağı yoktu. De Witt kardeşlerin ikisini birden lokma lokma doğrayıp ızgarada pişirip yiyen de o değildi.

Ateistlerin çoğu, iyi akıl yürütemeyen, yaradılışa, kötülüğün kaynağına ve diğer zorluklara akıl erdiremedikleri için her şeyin sonsuz ve kaçınılmaz olması varsayımına başvuran cesur ve yolunu şaşırmış bilgelerdir. Hırslıların, haz düşkünlerinin akıl yürütmeye, kötü bir sisteme bağlanmaya hiç zamanı yoktur, onların Lucretius'u Sokrates'le kıyaslamaktan daha başka işleri vardır. Biz insanlarda işler işte böyle yürür. Neredeyse hepsi hem teoride hem pratikte ateist olan yani ne Tanrı'nın koruyuculuğuna, ne de gelecekteki başka bir hayata inanan Roma senatosuna gelince durum değişir. Bu senato, hepsi de çok tehlikeli, cumhuriyeti batıran bir filozoflar, haz düşkünlere ve açgözlüler kurultayıydı. Epikürosçuluk imparatorluklar zamanında da sürdü; senatonun ateistleri Sylla ve Sezar zamanlarında birer komplocu, Augustus

ve Tiberius zamanlarında da ateist köleler oldular.

Kendi çıkarını beni bir havanda dövmekte gören bir prensle işim olsun istemezdim, ama eminim ki dövülürdüm. Ben hükümdar olsaydım, o zaman da çıkarlarını beni zehirlemekte bulan ateist nedimelerle birlikte olmak istemezdim; her gün rasgele panzehir almam gerekirdi. Hükümdarlar ve halklar için mutlaka yaratan, yöneten, ödüllendiren ve cezalandıran bir üstün varlık düşüncesinin kafalara derinden kazılması gerektiği görülüyor.

Bayle, *Kuyruklu Yıldızlara Dair Düşünceler*'de ateist halklar var der. Cafre, Hottento, Topinambou'lar gibi daha birçok küçük halkın Tanrısı yok: Tanrı'yı ne inkâr ne de kabul ediyorlar, Tanrı sözcüğünü bile duymuş değiller. Onlara bir Tanrı olduğu söylensin hemen inanırlar; her şeyin nesnelerin yapısı gereği olduğunu söyleyin ona da inanırlar. Onların ateist olduklarını iddia etmek Descartesçi olduklarını söylemek gibidir: onlar Descartes'in ne yandaşı ne de karşıtıdır. Onlar gerçek çocuklardır. Bir çocuk ne ateisttir ne de teist, hiçbir şey değildir.

Tüm bunlardan çıkaracağımız sonuç ne? Ateizmin yönetenler için zararlı bir canavar

olduğu, hayatlarını bir odada geçirenler için de masum yaşamalarına rağmen odalarını aşır mevki sahiplerini etkileyebildikleri için aynı şey olduğu ve bağnazlık kadar ölümcül olmasa da, erdem için hemen her zaman uğursuz olduğu sonucu. Filozoflar, tohumusuz yetişen hiçbir varlık, amaçsız hiçbir tohum, vs. olmadığını ve buğdayın çürümeden gelmediğini kabul ettiğinden beri bugün her zamankinden daha az ateist olduğunu da özellikle ekleyelim.

Filozof olmayan geometriciler son sebepleri reddetmiştir, ama gerçek filozoflar bunları kabul eder ve tanınmış bir yazarın dediği gibi, din öğretmeni Tanrı'yı çocuklara öğretiyor ve Newton da onu bilgelere kanıtlıyor. Ateistler varsa suçu kime yüklemeli? Düzenbazlıklarıyla bizi çileden çıkaran, bazı zayıf zihinleri onurunu lekeledikleri Tanrı'yı inkâra zorlayan o ruhunu satmış zorbaları değilse kimi? Halkların kanını emenler, bitkin yurttaşları kaç kez krallarına karşı ayaklanmaya sürüklediler?

Bizim varlığımızla semiren adamlar bize bağırıyor: “Bir dişi eşeğin konuştuğuna, bir balığın bir insanı yutup üç günün sonunda onu sağsalim kıyıya çıkardığına inanın. Evrenin Tanrısının bir Yahudi peygamberine (Ezekiyel) bok yemesini ve bir başka pey-

gambere (Hoşea) iki orospu satın almasını ve onlardan piçlerini dünyaya getirmesini buyurduğundan kuşkulananmayın (bunlar doğruluğun ve temizliğin tanrısına söyletilen sözcüklerdir), açıkça çirkin ya da matematiksel olarak olanaksız olan yüzlerce şeye inanın, yoksa merhametli Tanrı bedeniniz olsun olmasın sizi yalnızca milyonlarca milyar yüzyıl değil sonsuza dek cehennem ateşinde yakacaktır.”

Bu akıl almaz saçmalıklar, sağlam ve bilge zihinleri olduğu kadar zayıf ve pervasız zihinleri de isyan ettiriyor. Diyorlar ki “Hocalarımız bize Tanrı’yı varlıkların en anlamsızı ve barbarı olarak tanımlıyorlarsa, o halde Tanrı yok demektir.” Oysa demeleri gerekirdi ki “Görülüyor ki hocalarımız kendi saçmalıklarını ve kendi öfkelerini Tanrı’ya atfediyor, o halde Tanrı onların anlattığının tam tersi, o halde Tanrı onların deli dedikleri denli bilge ve kötü dedikleri denli iyi.” Bilge olanlar düşüncelerini böyle ifade eder, ama eğer bağınaz biri bunları duyarsa onları papazların uşağı bir yargıca ihbar eder ve bu yargıç da öcünü aldığına ve küçük düşürdüğü Tanrı’yı taklit ettiğine inanarak onları hafif ateşte yaktırır.

Bir ateist toplum neden olanaksız görünüyor?

Dizginlenmeyen insanların hiçbir zaman bir arada yaşayamayacaklarına, gizli suçlara yasaların hiçbir şey yapamayacağına, insan adaletinden kaçan kötülerini bu ya da öteki dünyada cezalandıracak öç alıcı bir Tanrı'nın gerekliliğine karar verildiğinden.

"Bir evin kapısında iki kapıcı var. Onlara 'Efendinizle konuşabilir miyiz?' diye soruluyor. Biri 'evde yok' diyor, diğeryse 'evde, ama kendi isteklerinin yerine getirilmesinden başka bir şey yapmamış olanları mahvetmek için sahte para ve anlaşmalar, hançer ve zehirler hazırlamakla meşgul,' diyor. Ateist, bu kapıcılardan ilkine, putperest ise ikincisine benziyor. Putperestin ateistten daha ağır biçimde tanrısallığı küçük düşürdüğü açıkça görülüyor.

kafekitap.com

ISBN 978-605-5229-96-2

KAFEKÜLTÜR / Zeplin

9 786055 229962 >